

UDK 330.13

Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 8. 10. 1992.

Dr. ANTE STARČEVIĆ,
Ekonomski fakultet Rijeka

UTVRĐIVANJE UNOSNOSTI SREDSTAVA U PODUZEĆU

U svrhu ostvarivanja što boljeg poslovnog rezultata, uz sredstva pribavljena iz trajnog kapitala, poduzeće koristi i sredstva pribavljena od drugih uz obvezu vraćanja; to znači da se koristi i "tuđim" kapitalom. No sva sredstva koja poduzeće koristi, bez razlike od koga ih je i kako pribavilo, trebaju biti korištena tako da ostvare što veći "PRINOS" (bilo u vlastitom poslovanju bilo pak davanjem drugima na korištenje). Prinos koji poduzeće ostvari za samo sebe, ali i onaj za druge titulare sredstava, izražava "UNOSNOST SREDSTAVA" a to nije identično "rentabilnosti" poduzeća.

Uz predgovor i zaključak, sadržaj teksta čine:

- Uvod,
- Izvori sredstava i sredstva poduzeća,
- Izražavanje uspješnosti poslovanja, te
- Utvrđivanje i analiziranje unosnosti sredstava.

"Rentabilnost" se izračunava odnosom poslovnog rezultata, tj. "dobiti" poduzeća, i prosječnog iznosa trajnog kapitala (dobit poduzeća obuhvaća i onu ostvarenu u vlastitom poslovanju ali i onu koja proizlazi iz finansijskih ulaganja u druga poduzeća).

Za razliku od rentabilnosti "unosnost sredstava" je odnos ukupnog prinosa (za sve vlasnike sredstava i ukupnih korištenih sredstava) a prinos čine:

- a) cijeli iznos dobiti (bez razlike kome pripada) i
- b) iznos kamata i drugih naknada isplaćenih titularima sredstava (s obvezom vraćanja) koja je poduzeće koristilo u poslovanju.

Poduzeće je, kao organizator poslovanja, zainteresirano i za rentabilnost ali i za unosnost sredstava, unosnost sredstava šire i izrazitije iskazuje uspješnost korištenja (a time i oplodivanja) kapitala uloženog u jednom poduzeću negoli i rentabilnost. Jedino u slučaju kad poduzeće koristi samo trajni kapital, će rentabilnost i unosnost sredstava biti iste; no u slučaju korištenja i sredstava s obvezom vraćanja, unosnost sredstava je u pravilu veća od rentabilnosti a unosnost sredstava postoji i u slučaju poslovanja s gubitkom (osim ako je gubitak jednak ili veći od izdvajanja prinosa za druge).

Poduzeće korištenjem sredstava, pribavljenih iz trajnog kapitala ili pribavljenih od drugih uz obvezu vraćanja, ostvaruje u novcu izražene prinose vlasnicima (odnosno titularima) sredstava. Ostvarivanje prinosa je "unosno" pa se ostvarivanje prinosa korištenjem sredstava može iskazati kao "unosnost sredstava" angažiranih u poduzeću.

Unosnost sredstava širi je pojam od pojma rentabilnosti¹ koji se temelji na utvrđivanju dobiti (kao pozitivnog rezultata u poslovanju) u odnosu na angažirani trajni kapital poduzeća budući da ima i slučajeva da poduzeće koristi ali ne oplodi angažirani kapital već ga čak, u slučaju gubitka, i umanjuje.

U svakom slučaju kad je poduzeće koristilo sredstava pribavljena od drugih titulara sredstava ono kroz razdoblje korištenja tih "tuđih" sredstava plaća neku naknadu za korištenje (zakupninu, kamate ili drugo) i time "oplođuje" vrijednost kapitala drugih. Analogno ovome, finansijskim ulaganjima u druga poduzeća (na duže vrijeme, a čak i kratkoročne pozajmice drugima) oploduje se vrijednost kapitala poduzeća — davaoca.

Intencija ovog teksta je ukazati da rentabilnost nije jedini izraz uspješnosti oplodivanja kapitala pa se ukazuje na pojam "unosnost sredstava" a to obuhvaća sve prinose koje jedno poduzeće korištenjem sredstava ostvari: kako za sebe tako i za druge titulare od kojih je sredstva primilo na korištenje. Ovo je u tekstu razmotreno, uz Predgovor i Zaključak, slijedećim sadržajima:

- 1 — Uvod
- 2 — Izvori sredstava i sredstva u poduzećima,
- 3 — Iskazivanje uspješnosti poslovanja,
- 4 — Utvrđivanje i analiziranje unosnosti sredstava.

Uz poznate pojmove koji su relevantni i za temu ovog teksta (rentabilnost, kamate, rashodi financiranja, poslovni rezultat i drugi) korišteni su i objašnjeni izrazi "prinos sredstava" i "unosnost sredstava" te ukazano na njihovo značenje te potrebu i takvog ocjenjivanja uspješnosti poduzeća.

1. UVOD

Za poslovanje poduzeća potrebna su sredstva a poduzeće ih pribavlja iz različitih izvora: u pravilu osnovni izvor sredstava je trajni kapital poduzeća no

¹ B. Klaić (12, str. 1153) kao pojašnjenje strane riječi "rentabilnost" navodi izraze "unosnost" i "korisnost".

ukoliko to nije dovoljno ono se koristi i sredstvima drugih uz obvezu vraćanja.²

Odluka o ulaganju kapitala u poduzeće³ temelji se na interesu vlasnika kapitala da na osnovi ulaganja ostvari neku gospodarsku aktivnost ali i da kroz to kapital bude oplođen. Poduzeće, kao organizator poslovanja, pribavlja iz raspoloživog kapitala potrebna sredstva te kao "titular" upravlja i sredstvima koja na kraće ili duže vrijeme primi na korištenje od drugih (uz obvezu vraćanja). Ekonomski imperativ je da poduzeće upravljanjem sredstvima ne samo sačuva njihovu realnu vrijednost⁴ već i da njihovim korištenjem ostvari što veći "prinos". Analogno tome poduzeće samo odlučuje da li sredstva kojima raspolaže uložiti u vlastito poslovanje ili u neko drugo poduzeće.⁵

Ulaganje trajnog kapitala u vlastito poslovanje (a tako i u poslovanje drugih) može donijeti dobitak ali eventualno i gubitak⁶ no pozitivni poslovni rezultat dovodi do povećanja trajnog kapitala samo ukoliko je dobit (ili barem dio dobiti) usmjerena na povećavanje trajnog kapitala. Prema S. Babiću (1, str. 52) dobitak se ne može uvijek idnetificirati s čistim rezultatom poduzeća već je ispravnija konstatacija istog autora (2, str. 52) da "dobitak = konačna imovina — početna imovina". Analogno prednjemu, ostvari li poduzeće gubitak tada se time toliko smanjuje iznos trajnog kapitala.

Korist od ulaganja kapitala ostvaruje se racionalnim⁷ korištenjem poslovnih sredstava⁸ pa se koristi

2 No do korištenja sredstava drugih (uz obvezu vraćanja) dolazi u tekućem poslovanju i u slučaju kad poduzeće raspolaže s dovoljno trajnog kapitala.

3 Odluku o ulaganju kapitala u neko poduzeće donose ne samo individualni vlasnici kapitala već i postojeća poduzeća a i društveno-političke zajednice (grad, općina, država) i po njima formirani fondovi.

4 Tzv. "očuvanje supstance", odnosno "očuvanje materijalne osnove poslovanja".

5 Prema A. Starčeviću (17, str. 138) politika pribavljanja kapitala počinje osnivanjem poduzeća a u postojećem se nastavlja i politikom raspoređivanja ostvarene dobiti. Politika pribavljanja kapitala u funkciji je razvoja i trajnog održavanja reproduktivne sposobnosti poduzeća a nastavlja se politikom racionalnog korištenja kapitala. Ovo se odnosi jednako na ulaganje u vlastito poslovanje a i na ulaganje u druga poduzeća, odnosno i u drugim zemljama.

6 U slučaju propasti poduzeća u koje je kapital bio trajno uložan, ali i ukoliko su sredstva bila data na korištenje uz obvezu vraćanja, uložena vrijednost može biti vraćena eventualno samo u umanjenom iznosu (tj. koliko se može naplatiti kroz stečajni postupak) ili cijeli iznos može biti izgubljen.

7 Prema Ž. Popoviću (16, str. 86) u tekućoj poslovnoj politici poduzeće teži "maksimalizaciji efekta", tj. dobiti no u dugoročnoj politici treba težiti efektu u vidu konstante.

8 Ipak poduzeća pribavljaju i sredstva za "izvanposlovne svrhe" ukoliko to omogućuje neizravne koristi za poduzeće.

izraz "prinos sredstava"⁹ Iako i rad i ostali elementi poslovanja omogućuju i doprinose ostvarivanju "prinosu", ulaganje sredstava u novčanom i opredmećenom obliku osnova je ostvarivanja prinosa.

Izraz "prinos sredstava" nije sinonim za poslovni rezultat poduzeća (jer taj može biti i negativan) a niti za pojam "prihodi od financiranja" ili "revalorizacijski prihodi". Prihodi od financiranja i revalorizacijski prihodi povoljno djeluju na iznos poslovnog rezultata dok "rashodi financiranja" i "revalorizacijski rashodi" obratno djeluju, tj. umanjuju poslovni rezultat.

Prinos sredstava u jednom poduzeću obuhvaća:

- a) Poslovni rezultat poduzeća, i
- b) Iznos naknade koje je poduzeće obvezno dati titularima sredstava (drugih) koje je koristilo uz obvezu vraćanja.

Prinos sredstava ostvaren u jednom poduzeću uvijek je zbroj ostvarenog poslovnog rezultata i naknada drugim (za korištenje od njih primljenih sredstava uz obvezu vraćanja); kod toga naknade drugima čine prinos za druge titulare korištenih sredstava a prinos za poduzeće (tj. poslovni rezultat) utoliko je manji koliko poduzeće duguje (ili je platilo) više naknada (kamata najamnina i drugo) za korištenje sredstava drugih.

2. IZVORI SREDSTAVA I SREDSTVA PODUZEĆA

Poduzeće može obavljati djelatnost za koju se je opredijelilo, i u obujmu koji smatra povoljnim s obzirom na tržišne situacije, ako raspolaže dovoljnim kapitalom da pribavi potrebne vrste i količine sredstava.

Sva sredstva s kojima poduzeće raspolaže potječu iz nekog izvora a pod izvorima sredstava podrazumijevaju se pravne i fizičke osobe od kojih je poduzeće sredstva pribavilo. Osnovni izvor sredstava je "trajni kapital" koji poduzeće formira u trenutku osnivanja na neki od mogućih načina a tijekom poslovanja poduzeće može i povećati iznos trajnog kapitala dodatnim ulozima postojećih ili novih suvlasnika,

9 "Prinos sredstva" je širi izraz od pojma "profit" koji se očekuje izravno od ulaganja kapitala i izraza "dobit" koja se javlja kao pozitivni rezultat poslovanja. Prinos sredstava ne ostvaruje se samo posuđivanjem novca uz naknadu već i kao: a) "renta" ostvarena na osnovu ulaganja kapitala u zemljište na kojima se obavlja poljoprivredna, šumarska, rudarska, ili druga djelatnost, b) "renta" ostvarena na osnovu ulaganja kapitala u zemljišta, infrastrukturu i građevinske objekte za obavljanje stambene i drugih gospodarskih djelatnosti, c) "najamnina" ili "zakupnina" od davanja materijalnih i nematerijalnih oblika imovine drugima na korištenje kroz određeno vrijeme, itd.

povećanjem vrijednosti uloga iz ostvarenog poslovnog rezultata a i bespovratnim dotacijama.¹⁰ No trajni kapital može biti i smanjen zbog gubitka u poslovanju ili pak povlačenjem dijela trajnih uloga iz poduzeća.

Poduzeće trajni kapital koristi za ulaganje u stalna i u obrtna sredstva. Odluke o ulaganju kapitala u pojedina sredstva, odnosno odluke o korištenju sredstava u bilo kojem obliku (novac, stvari te materijalna i imaterijalna prava), utvrđuje poduzeće svojom poslovnom politikom vođenom prema načelu racionalnosti koje, prema Ž. Popoviću (16, str. 84) izražava težnju da se učinci postignu uz što manje ulaganje sredstava.¹¹ U okviru toga su i odluke da li raspoloživi kapital uložiti u vlastito poslovanje ili u druga poduzeća.

Svojom poslovnom politikom poduzeće utvrđuje i da li koristiti sredstva drugih uz obvezu vraćanja. Razlog tome ne mora biti samo u pomanjkanju dovoljnog iznosa trajnog kapitala već i zbog eventualne indirektno koristi od angažiranja sredstava s obvezom vraćanja.¹²

Sredstva drugih pribavljena uz obvezu vraćanja (vraćanje istog sredstva ili odgovarajuće protuvrijednosti) uzrokuju:

- obveze tj. "dug" poduzeća prema onima sredstva kojih koristi, i
- trošak naknade (zakupnine, kamate ili drugo) za korištenje sredstava drugih.

Isto se odnosi i na slučajeve kad u poslovanju poduzeća nastupe obveze prema drugima (prema radnicima, prema državi i drugo)¹³

Obveze, tj. dugovi poduzeća dijele se na:

- kratkoročne obveze, s dospijecem do godine dana, i
- dugoročne obveze s rokom dospijeca nakon 1 godine.

10 Nominalni iznos trajnog kapitala može biti promijenjen i revalorizacijom vrijednosti sredstava poduzeća.

11 Isti autor (16, str. 84) spominje i "efikasnost" kao mjeru racionalnosti tj. odnos konkretnog efekta i konkretnog ulaganja.

12 Radi se o tzv. "leverage efektu" (prema engleskoj riječi "leverage" tj. poluga). Korištenje sredstava drugih uvijek je korisno ako poduzeće time može postići iznos prihoda koji je veći od troškova korištenja sredstava s obvezom vraćanja odnosno ako može time osloboditi vlastita sredstva za ulaganje u neke druge korisne poslove. "Leverage efekt" utječe na povećanje unosnosti ukupnih sredstava a i rentabilnost poduzeća.

13 Uz spomenuto, izvore financiranja čine i dugoročna rezerviranja, pa i pasivna vremenska razgraničenja. Neraspoređena dobit iz tekućeg poslovanja je također izvor sredstava ali samo dok se ne izvrši raspored ostvarenog rezultata.

Uz trajni kapital i sve obveze predstavljaju također "izvore financiranja".¹⁴

Prema izloženoj biti postoje dvije grupe izvora sredstava odnosno načina financiranja poduzeća i to:

- a) Trajni kapital, a njegovo oplođenje ovisi o uspjehu poslovanja (ali i odluci vlasnika kapitala kako raspodijeliti ostvareni rezultat), te
- b) Izvori sredstava s obvezom vraćanja a kapital uloženi u takva sredstva oplođuju se iz naknada za korištenja sredstava koje ne ovisi o uspjehu poslovanja onog tko sredstva koristi već o ugovorenim odredbama.

Poduzeće posluje i u pravnom prometu nastupa kao titular svih sredstava koja posjeduje odnosno s kojima upravlja, pa i onim sredstvima koja je primilo na korištenje od drugih titulara.

Sredstva kojima poduzeće upravlja predstavljaju "imovinu" poduzeća (to je "aktiva" poduzeća)¹⁵ a osnovna njihova podjela je na "stalna sredstva" i "obrotna sredstva". U pravilu stalna sredstva trebaju biti financirana iz trajnog kapitala ili drugih dugoročnih izvora financiranja a financijska stabilnost i sigurnost poduzeća je veća ako poduzeće i dio obrtnih sredstava financira trajnim kapitalom (tj. formira i tzv. "trajna obrtna sredstva") jer je u takvom slučaju manje ovisno o sredstvima pribavljenim uz obvezu vraćanja i manje izloženo naknadama za korištenje "tuđih" sredstava (kao rashodima financiranja koji umanjuju dobit poduzeća).¹⁷

Sredstva su potencijal, to veći čim su sredstva opsežnija i suvremenija, koji može biti iskorišten za stvaranje učinaka, prihoda i poslovnog rezultata. No značajno je ukazati na činjenicu da privređuju samo sredstva koja su u funkciji a sredstva izvan funkcije ne privređuju iako su i ona uzročnik nekih troškova koji umanjuju poslovni rezultat. To je razlog da poduzeća ne trebaju uzimati sredstva drugih ukoliko ih neće moći iskoristiti; odnosno i "vlastita" i "tuđa" sredstva treba

14 Populamo se sredstva nabavljena iz trajnog kapitala smatraju vlastitim sredstvima" (bez razlike tko je vlasnik trajnog kapitala) dok se sredstva nabavljena uz obvezu vraćanja smatraju "tuđim sredstvima" (bez razlike da li je davalac sredstva samo titular ili vlasnik sredstava datih drugome na korištenje).

15 Za razliku od pojma "imovina", pojam "čista imovina" izražava vrijednost imovine umanjene za iznos obveza prema onima sredstva kojih (pribavljena uz obvezu vraćanja) su također uključena u iznosu "imovine" poduzeća.

16 Stalna sredstva obuhvaćaju nematerijalna ulaganja, materijalna ulaganja (zemljišta, građevinske objekte, opremu i druga "trajna" sredstva) te dugoročna ulaganja.

17 Izraziti primjer je djelatnost banaka koje ovisi o razlici "aktivnih kamata" (po plasiranim sredstvima) i "pasivnih kamata" (po sredstvima drugih primljenim uz obvezu vraćanja).

dati drugima na korištenje ukoliko ih poduzeće ne može samo racionalno koristiti.

3. IZRAČUNAVANJE RENTABILNOSTI PODUZEĆA

U okviru raznih načela i izračunavanja uspješnosti poduzeća najčešće se spominje, a i najznačajnije je, načelo rentabilnosti koje zahtijeva da se određenom vrijednošću kapitala (odnosno sredstava uloženi u poduzeće) ostvari što veći poslovni rezultat¹⁸ odnosno da se isti poslovni rezultat ostvari sa što manje uloženi sredstava.¹⁹ Iako poslovanje po načelu proizvodnosti rada i ostvarivanje ekonomičnosti u poslovanju pridonose ostvarivanju većeg iznosa poslovnog rezultata, u pravilu će i prihodi i rezultat poduzeća biti veći ukoliko je poduzeće uložilo u svoje poslovanje veće količine i veće vrijednosti sredstava²⁰ kako u novčanom tako i u materijaliziranim oblicima (predmetima rada i sredstvima za rad).

Vrijednost i značenje kapitala koji je uložen u poslovanje zahtijeva i opravdava proučavanje uspješnosti njegovog korištenja tj. rentabilnosti; tako D. Gorupić (8. str. 64) navodi da u uvjetima tržišne konkurencije, privatnog vlasništva kapitala i najamnog rada, zatim autonomije djelovanja i snažanja rizika, profit i oplođivanje kapitala objektivni je uvjet opstanka poduzeća.

Razlike u društveno-ekonomskim sustavima razlog su i različitim definicijama određenih pojmova pa tako i pojma rentabilnost. Kao primjer, J. Šarnanović (9, str. 318) uspješnost poduzeća u kapitalističkom društvu ocjenjuje prema ostvarenoj rentabilnosti, jer glavni motiv privređivanja u kapitalizmu je postizavanje što većeg profita odnosno profitne stope. Rentabilnost, kao načelo utemeljeno u teoriji i afirmirano u praksi tržišnog gospodarstva, ne može biti zanemareno ni u jednom poduzeću a niti bilo kojem društveno-ekonomskom sustavu jer oni (poduzeće, društva) koji ne ostvaruju sredstva za proširenu reprodukciju ne mogu se dalje razvijati ali čak ni opstati: poduzeće koje se ne razvija zaostaje za općim razvojem i postepeno sve brže gubi konkurentnu sposobnost na tržištima. No ulaganje sredstava mora biti racionalno, tj. primjereno obujmu poslovanja za koje su sredstva potrebna, a također mora biti racionalno i iskorištavanje raspoloživih sredstava kako bi poslovni rezultat bio što bolji.

18 Načelo "izdašnosti"

19 Načelo "štedljivosti"

20 Supstituiranje ljudskog rada korištenjem razne opreme omogućuje brojne značajne koristi ali zahtijeva sve veća ulaganja (vrijednosti, tj. kapitala) u opremu.

Činjenica da poduzeća u većini slučajeva posluju i sa sredstvima drugih dovodi do toga da je poslovni rezultat posljednica korištenja ukupnih (na ne samo "vlastitih") sredstava.

Prema A. Jelaviću (11, str. 44) rentabilnost se iskazuje formulom:

$$\text{Rentabilnost} = \frac{\text{Poslovni rezultat}}{\text{Uloženi kapital}}^{21}$$

Takva formula iskazuje rentabilnost ukupnog kapitala a ne iskazuje koliko je rentabilnost vlastitog (tj. "trajnog") kapitala poduzeća koje je organizator poslovanja. Da bi se iskazala rentabilnost trajnog kapitala poduzeća (bez razlike tko su vlasnici kapitala) pogodnija je formula:

$$\text{Rentabilnost trajnog kapitala} = \frac{\text{Dobit poduzeća}}{\text{Prosječna vrijednost trajnih izvora sredstava}}$$

Rentabilnost se prema navedenim i sličnim formulama iskazuje samo ako je poduzeće ostvarilo dobit a ne i u slučaju kad je poslovni rezultat negativan, tj. gubitak. Iako se može izračunavati i rentabilnost pojedinog posla, uobičajeno je da se izračunava rentabilnost poduzeća kao gospodarskog subjekta koji dobit²² ostvaruje u vlastitom poslovanju ali i ulaganjem raspoloživog kapitala u poslovanje drugih.

Izračunavanju rentabilnosti pristupa se uvijek s aspekta poduzeća, kao gospodarskog subjekta, no u slučaju kad je poduzeće ostvarilo dobit (a ne gubitak) pitanje je da li je nakon raspoređivanja dobiti barem dio dobiti ostao samom poduzeću.

Utvrđeni iznos dobiti uvijek se umanjuje za izdvajanje (tj. poreze i doprinose) društvenoj zajednici a tek preostali iznos ("neto-dobit") poduzeće raspoređuje vlastitim odlukama; to može biti za:

- povećanje plaća (nagrada) zaposlenima.
- isplatu zarada vlasnicima kapitala odnosno uloga (kao što su u dioničkim društvima "dividende").
- ulaganje dijela dobiti kao dodatnog kapitala za povećanje trajnog kapitala i rezerve.

Nastojanje poduzeća da opstane na tržištu zahtijeva ne samo ostvarivanje dobiti već i odvajanje dijela te

21 Nije realno izračunavati rentabilnost kao odnos poslovnog rezultata i "utrošenih" sredstava jer je to modificirani prikaz ekonomičnosti.

22 Prije utvrđivanja dobiti se utvrđuju ne samo svi rashodi već i "dugoročna rezerviranja" za pokriće poslovnih rizika koji se očekuju u nastavku poslovanja, kao što su: obnavljanje prirodnih bogatstava, podmirenje datih garancija, itd.

dobiti da se poduzeće, prema D. Gorupiću (8, str. 101), osposobi da smanji rizik neizvjesnosti u budućnosti i okolini. Vrlo često, poduzeće je, prema K. Lechneru (14, str. 187), u procjepu između potrebe da održi realnu vrijednost supstance (pa i stvaranje rezervi) radi osiguranja svoje egzistencije i zahtjeva vlasnika kapitala za što većim udjelom u dobiti jer vlasnici svoj dio dobiti mogu ali ne moraju ponovno uložiti u trajni kapital poduzeća.²³

Prema tome, tek raspoređivanjem "čiste dobiti" utvrđuje se da li je poduzeće ostvarilo i "akumulaciju"²⁴ za sebe kao gospodarski subjekt, tj. vlastitim poslovanjem povećalo iznos trajnog kapitala kao materijalne osnove svojeg poslovanja: povećanje nominalnog iznosa trajnog kapitala koje je manje od realnog obezvređivanja kapitala (kao što je to u vrijeme inflacije) je neuspjeh jer se smanjuje tržišna sposobnost poduzeća.

Činjenica da je kapital drugih, tj. kapital uloženi u sredstva drugih s obvezom vraćanja, također bio korišten u poduzeću i pridonio ostvarivanju rezultata poduzeća, navodi na potrebu da se utvrdi "ukupni prinos" svih sredstava koja su bila uložena u poslovanje poduzeća. Na osnovi "ukupnog prinosa" može se utvrditi "unosnost" ukupnih sredstava a to je širi pristup od utvrđivanja rentabilnosti na prethodno opisani način.

4. IZRAČUNAVANJE I ANALIZIRANJE UNOSNOSTI SREDSTAVA

Unosnost sredstava, a to je u biti rentabilnost sveukupnog kapitala uloženog u poslovanje jednog poduzeća, moguće je izračunati u svakom poduzeću. Moguće je unosnost izračunati i za svaki dio poduzeća²⁵ ako je za pojedini dio moguće utvrditi sredstva uložena u njegovo poslovanje te njegov poslovni rezultat ali i izdatke koji taj dio terete za naknade drugima za korištenje sredstava drugih.²⁶

Formula za izračunavanje unosnosti sredstava je ova:

$$\text{Unosnost sredstava} = \frac{\text{Ukupni prinos svih sredstava}}{\text{Vrijednost svih poslovnih sredstava}}$$

²³ Normalno je da vlasnici kapitala, u svrhu disperzije rizika, ne ulažu svoj kapital samo u jedno poduzeće a i profitna stopa nije jednaka u svim poduzećima.

²⁴ Akumulacija poduzeća predstavlja onaj iznos koji ono iz dobiti ulaže u trajni kapital poduzeća; intencija je povećanje ukupnog iznosa trajnog kapitala ili izmjena strukture trajnog kapitala.

²⁵ Npr. za dislocirane poslovne jedinice

²⁶ Ukoliko se unutar jednog poduzeća utvrđuje unosnost sredstava u pojedinim jedinicama tada treba uzeti u obzir i naknade koje jedna jedinica treba platiti drugoj za (makar je to samo interno) korištenje sredstava.

Prinos sredstava čini iznos ostvarene dobiti i iznos svih naknada plaćenih onima sredstva kojih je poduzeće (uz obvezu vraćanja i plaćanja kamata ili drugih naknada) koristilo u svojem poslovanju.

Vrijednost poslovnih sredstava obuhvaća i trajna i obrtna sredstva a iskazuje se prosjek za cijelo obračunsko razdoblje.

Nastavno na raniji tekst u kojem je ukazano da u slučaju gubitka poduzeće nije ostvarilo rentabilnost, prinos sredstava može biti ostvaren i ukoliko je poslovni rezultat bio jednak nuli, pa i ako je negativan (tj. gubitak), ukoliko je poduzeće drugima platilo naknadu za korištenje njihovih sredstava. Ovo ukazuje na činjenicu da poduzeće oplođuje tuđa sredstva uvijek kada ih koristi, no vlastita sredstva (trajni kapital) oplođuje samo ukoliko ostvari dobit (i ukoliko dio dobiti namijeni za povećanje trajnog kapitala).

Pojednostavljeni primjer utvrđivanja unosnosti sredstava u slučaju poduzeća koja ostvaruju jednaki obujam poslovanja i angažiraju jednaki iznos kapitala (ali sa 4 varijante finaciranja poslovanja) pokazuje da je unosnost sredstava bitno drugačija od rentabilnosti; posebno značajno je da poduzeće neuspješnim poslovanjem može umanjiti svoj trajni kapital a da se istovremeno ostvaruje prinos za titulare sredstava od kojih je sredstva primilo na korištenje uz obvezu povrata ili se tijekom poslovanja poslužilo i njihovim sredstvima.

Elementi	Poduzeća			
	A	B	C	D
1. Obujam poslovanja (prihod od prodaje)	6.000	6.000	6.000	6.000
2. Ukalkulirana prodajna dobit 10%	600	600	600	600
3. Angažirani kapital				
3.1. Trajni kapital	3.000	4.000	5.000	6.000
3.2. Sredstva s obvezom vraćanja	3.000	2.000	1.000	—
3.3. Ukupno	6.000	6.000	6.000	6.000
4. Kamate plaćene za korištenje sredstava drugih (30%)	900	600	300	—
5. Poslovni rezultat (2 - 4)	-300	0	+300	+600
6. Prinos sredstava (4 + 5)	600	600	600	600
7. Rentabilnost trajnog kapitala (5 : 3.1.)	-10%	0	+6%	+10%
8. Unosnost sredstava (6 : 3.3.)	10%	10%	10%	10%

Prednji primjer ukazuje na zakonitosti a to su:

- a) U slučaju ako poduzeće koristi samo trajni kapital (a ne i sredstva drugih) unosnost sredstava jednaka je rentabilnosti; no ukoliko poduzeće poslujući samo sredstvima pribavljenim iz trajnog kapitala ne ostvari dobit, onda nije ostvarena ni rentabilnost a ni unosnost sredstava,
- b) Poduzeće ostvaruje unosnost sredstava kad koristeći sredstva drugih plaća drugima naknade za korištenje tih sredstava ali samo ako je iznosu naknade drugima veći od eventualnog gubitka poduzeća; ukoliko je iznos naknade plaćenih drugima jednak iznos gubitka (ili manji od toga), onda nije ostvarena niti (ukupna) unosnost sredstava;
- c) Stopa unosnosti je realno manja od iskazane ukoliko poduzeće samo dio dobiti zadrži kao "akumulaciju"; unosnost je ostvarena i tada ali za sve one kojima pripadne dio ostvarene dobiti.

U svakom poduzeću je unosnost sredstava drugačija (pa i u pojedinim godinama) i u istom poduzeću neće biti jednaka u svim vremenskim razdobljima, no u svim slučajevima rezultanta je korištenja i trajnih ali i povremenih izvora sredstava. Pored utjecaja tržišta²⁷ na unosnost sredstava u pojedinom poduzeću djeluju i mjere ekonomske politike tj. propisi zemlje (odnosno zemlja) u kojoj poduzeće posluje. Sve to djeluje na iznose svih rashoda i svih prihoda poduzeća; posebno treba ukazati na propise o izdvajanju dijela dobiti za poreze i doprinose pa je i to jedan od razloga koji mogu umanjiti realnu unosnost sredstava u pojedinom poduzeću.

Izraziti utjecaj na unosnost sredstava proizlazi iz cijene kapitala tj. kamatne stope koju treba plaćati na vrijednost korištenih sredstava s obvezom vraćanja.²⁸ Značajno je i koju stopu dobiti poduzeća mogu postići ako žele plasirati svoja slobodna novčana sredstva a kretanje cijena kapitala utječe i na odluku poduzeća da li i koliko povećati obujam poslovanja ako nema dovoljno trajnog kapitala za širenje poslovanja.²⁹

Poznavanje svih činjenica o kojima ovisi odluka o izboru izvora sredstava, a zatim i korištenja sredstava

²⁷ I sezonske oscilacije ponude i potražnje utječu ne samo na cijene već i na angažiranje kapitala, pa i na cijenu kapitala.

²⁸ Trošak kapitala čine ne samo redovne i ugovorene kamate, već i eventualne zatezne pa i kaznene kamate.

²⁹ U slučaju C (poduzeće raspolaže samo s 5000 HRD trajnog kapitala) probitačnije bi bilo razviti obujam poslovanja (ukupni prihod) samo do 5000 HRD i ostvariti dobit samo 500 HRD, nego li povećati obujam poslovanja na 6000 HRD i ostvariti poslovni rezultat samo u iznosu od 300 HRD (tj. dobit 600 HRD ali uz kamate drugima 300 HRD). Iako bi prinose sredstava i unosnost bila veća (600 HRD) dobit i rentabilnost poduzeća su osjetno manji.

(posebno: obveze plaćanja naknada onima sredstva kojih poduzeće koristi uz obvezu vraćanja) osnov je vođenja politike unosnosti, kao dijela poslovne politike poduzeća.

U okviru ekonomskih analiza poslovanja poduzeća moguće je, a i potrebno, analizirati unosnost sredstava i utvrditi:

- koja je unosnost sredstava ostvarena i komparirati je u odnosu prema ostvarenju prethodnog razdoblja i u odnosu na vlastiti plan (a eventualno i prema komparabilnim poduzećima);
- koji su sve utjecaji, odnosno promjene u poslovanju i financiranju povoljni ili nepovoljni i s kojim intenzitetom utjecali na mijenjanje i ostvarivanje unosnosti (npr. likvidnost, solventnost);
- da li promjene predviđene u daljnjem poslovanju (promjene programa, promjene obujma poslovanja i druge) zahtijevaju i mijenjanje iznosa i strukture sredstava.

Iz ovakvih analiza proizlaze zaključci kakva se unosnost sredstava može očekivati u budućem poslovanju ali i da li će očekivani prinos sredstava s obvezom vraćanja, i u kojoj mjeri, umanjiti rentabilnost trajnog kapitala.

Sve odluke poslovne politike moraju tendirati k povećanju dobiti ali i na smanjivanje rashoda (a u tome i smanjivanja rashoda financiranja) kako bi dobit bila što veća. Stoga su značajni sadržaji poslovne politike poduzeća, uz ostalo, odluke koje utječu na angažiranje a zatim i na unosnost sredstava kao što su:

- kakvu politiku raspoređivanja dobiti voditi, tj. da li izdvajati iz dobiti više za povećanje trajnog kapitala ili pak za podjelu suvlasnicima;
- da li uložiti kapital u vlastita trajna sredstva za rad ili koristiti "leasing", odnosno kooperaciju;
- da li neangažirani trajni kapital ulagati u proširenje vlastitog poslovanja ili ga uložiti u poslovanje drugih (ukoliko se u tom slučaju može relativno brže i više oploditi).

Analogno navedenom, razmatranje unosnosti sredstava i koristi koju organizator poslovanja može ostvariti za sebe, a koliko za one sredstva kojih koristi, primjenjuje se i u slučajevima kada dva (ili nekoliko) subjekta odlučuju o ulaganju kapitala u zajednički poduhvat koji treba donijeti "prinos" i organizatoru poslovanja ali i svim onima kapital kojih će biti korišten u zajedničkom poslovanju.

ZAKLJUČAK

Unosnost sredstava je indikator uspješnosti korištenja kapitala uloženog u sve oblike sredstava u

poduzeću. Uz ostale načine utvrđivanja uspješnosti značajno je i utvrđivanje ostvarene unosnosti sredstava.

Za obavljanje svake gospodarske aktivnosti potrebna su sredstva pa svako poduzeće treba ostvariti racionalnu strukturu sredstava, prilagođavati je promjenama u poslovanju te sva sredstva svrsishodno i racionalno koristiti. Nema sumnje da posjedovanje sredstava može biti "unosno" jer sredstva omogućuju ostvarivanje "prinosa" a donosnost prinosa predstavlja "unosnost sredstava". Vlasnik kapitala (odnosno titular sredstava) može to ostvariti u poslovanju vlastitog poduzeća ali i ulaganjem sredstava (odnosno davanjem sredstava drugima na korištenje) i kroz poslovanje drugih poduzeća.

Mali je broj poduzeća koja posluju samo trajnim sredstvima nabavljenim iz trajnih izvora a većina poduzeća posluje koristeći i sredstva pribavljena od drugih uz obvezu vraćanja. Korištenje sredstava omogućuje ostvarivanje učinaka i prihoda ali u slučaju korištenja sredstava drugih, korisnik sredstava plaća naknade (kamate, zakupnine ili drugo) onima sredstava kojih je koristio. Takve naknade predstavljaju trošak (rashod financiranja) za korisnika ali one čine "prinos sredstava" onome tko je sredstva dao na korištenje drugome.

Poduzeće svojim poslovanjem nastoji ostvariti pozitivni poslovni rezultat, tj. "dobit", ali iznos dobiti

je uvijek manji ukoliko je poduzeće izloženo većim iznosima naknade koje plaća drugima za korištenje sredstava. Ostvarena dobit u poslovanju je podatak prema kome se izračunava rentabilnost poduzeća no poduzeće, kao organizator poslovanja uz dobit za sebe ostvaruje i "prinos" i za one čija je sredstva koristilo. "Prinos sredstava" je zbroj dobiti i naknada koje je poduzeće platilo drugima za korištenje njihovih sredstava. Formula za izračunavanje unosnosti sredstava je:

$$\text{Unosnost sredstava} = \frac{\text{Dobit poduzeća} + \text{Naknada za korištenje sredstava drugih}}{\text{Ukupno korištena (prosjeck) sredstva}}$$

"Unosnost sredstava" treba biti shvaćena kao rentabilnost ukupnog kapitala uloženog u poslovanje poduzeća. Unosnost sredstava jednaka je rentabilnosti sredstava jedino ako poduzeće posluje samo sredstvima iz trajnog kapitala, tj. isključivo bez korištenja sredstava drugih. Unosnost sredstava može biti ostvarena i u slučaju ako su naknade plaćene za korištenje sredstava drugih veće od gubitka samog poduzeća — korisnika sredstava.

Unosnost sredstava ovisi o okolnostima pod kojima pojedino poduzeće posluje, a naravno i o cijeni kapitala. Analiza svih okolnosti, i eventualnog "leverage-efekta", treba biti stalni sadržaj analize poslovanja i poslovne politike poduzeća.

LITERATURA

1. *Babić, Š.*: Uvod u ekonomiku poduzeća; "Školska knjiga"; Zagreb; 1971
2. *Benašić, Z.*: Kontrola, revizija i analiza poslovanja radnih organizacija; NIP "Štampa"; Osijek; 1975
3. *Buble, M.*: Ocjenjivanje efikasnosti organizacije uz pomoć indikatora efikasnosti poslovanja; "Ekonomski pregled"; Zagreb 1-2-3/1990.
4. *Calori, G., Ubao Vivas, J.N.*: Strategia finanziaria d-impresa; "IPSOA" Spa; Milano; 1990.
5. *Crnković, R., Repovš, L.*: Finančni inženjering; "Bančni vestnik" br. 10/1984; Ljubljana.
6. *Darbelet, S., Laugunie, M.*: Economie de l-Enterprise; Les Editions Foucher; Paris; 1977.
7. *Deželjin, J.*: Novi pristup iskazivanju uspješnosti privređivanja; Zbornik Ekonomskog fakulteta Rijeka broj 9/1991, Rijeka

8. *Gorupić, D., Gorupić D. jr.*: Poduzeće, postanak i razvoj poduzetništva; "Informator"; Zagreb; 1990.
9. *Grupa autora (u redakciji A. Starčevića)*: Ekonomika privrednih organizacija; "Informator"; Zagreb; 1988.
10. *Gutenberg, E.*: Grundlagen der Betriebswirtschaftslehre —III. Band (die Finanzen); Berlin-Heidelberg-New York; 1980.
11. *Jelavić, A., Starčević, A.*: Dopune i izmjene udžbenika "Ekonomika privrednih organizacija" (izdanje "Informator" Zagreb; 1988.); Ekonomski fakultet Split i Ekonomski fakultet Rijeka; Split; 1989.
12. *Klaić, B.*: Rječnik stranih riječi; "Naknadni zavod Matice hrvatske"; Zagreb; 1980.
13. *Krajčević, F.*: Analiza poslovanja poduzeća; "Informator"; Zagreb; 1971.

14. *Lazarić, K.*: Racionalnost poslovnog kapaciteta; "Gospodarstvo Istre" broj 1/1990; Pula

15. *Lechner, K., Egger, A., Schauer, R.*: Einführung in die Allgemeine Betriebswirtschaftslehre; Verlag Linde, Wien; 1990.

16. *Popović, Ž.*: Faze procesa reprodukcije i racionalnost poslovanja poduzeća; Zbornik Ekonomskog fakulteta Rijeka broj 9/1991.; Rijeka

17. *Starčević, A.*: Plansko upravljanje financijama poduzeća u funkciji racionalnog gospodarenja; Zbornik Ekonomskog fakulteta Rijeka broj 9/1991.; Rijeka

Ante Starčević, Ph. D.

ESTABLISHING INCOME-ORIENTED MEANS IN ENTERPRISE

Summary

In order to realize a superior business result with the means supplied from permanent capital, the enterprise uses the means supplied by the others with the liability of paying back; that means that it uses "somebody else's" capital. But all the means used by the enterprise, regardless the difference from whom and how it acquired them, should be used to make as superior "INCOME" as possible (whether in its own business operation or enabling the others to use it). The income realized by the enterprise only for itself — but also the other one for the other titulars of the means — expresses "INCOME-ORIENTED MEANS" and it is not identical with the profitability of enterprise.

In addition to the foreword and conclusion, the text content consists of:

Introduction,

Sources of means and enterprise means,

Expressing business success,

Establishing and analyzing of income-oriented means.

"Profitability" is being worked out by the relation of the business result i. e. "profit" of enterprise and the average amount of the permanent capital (the profit of enterprise comprises also the one realized in the own business operation but also that one resulting from financial investment into the other enterprises. In contrast to the profitability the "income-oriented means" is the relation of the total income for all the means owners and the total of the used means, and the income is made by:

- a) the total amount of profit (regardless to whom it belongs and
- b) the amount of interest and other compensation paid to the titulars of the means (with the obligation of paying back) being used by the enterprise in its business operations.

The enterprise is, business organizer, interested in profitability but also in the income-oriented means; the income-oriented means express better and more significantly the success of the capital use (and by that the increase as well) invested in one enterprise than the profitability. Only in the case when the enterprise uses the permanent capital the profitability and income-oriented means will be the same; but in the case of the means use with the obligation of paying back the income-oriented means is in rule bigger than the profitability and the income-oriented means can also exist in the case of business operation at a loss (except if the loss is equal or bigger than the setting aside of the income for the others).